

Aldona Zawojka

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

NASTAWIENIE I SKŁONNOŚĆ DO EMIGRACJI ZAGRANICZNEJ WŚRÓD STUDENTÓW UNIWERSYTECKICH W POLSCE

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie deklarowanej przez warszawskich studentów chęci opuszczenia kraju po dyplomie. Jest to ważna wiedza ze względu na negatywne dla gospodarki narodowej skutki migracji młodych wykształconych ludzi, takie jak np. drenaż i marnotrawienie mózgow. Źródłem badań były dane z wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych w 2008 i 2009 r. na dwóch niezależnych próbach obejmujących 210 respondentów. Wyniki wskazują, że ok. 70% słuchaczy ostatniego roku studiów magisterskich lub ekwiwalentnych zamierzało wyjechać z Polski, głównie do anglojęzycznych krajów Unii Europejskiej, przeważnie w celach zarobkowych. Najczęściej podawano przyczyny ekonomiczne: dysproporcje płacowe między krajem i zagranicą oraz nadwyżkę na rodzimym rynku pracy. Większość postrzegala brak znajomości języków obcych jako barierę wyjazdu.

Słowa kluczowe: migracje, kapitał ludzki, absolwenci szkół wyższych

1. Wstęp

Zjawisko emigracji z Polski, zwłaszcza o charakterze zarobkowym, wzbudza w ostatnich latach żywe zainteresowanie ekonomistów, socjologów, politologów i polityków¹. Istnieje dość powszechna zgoda, że we współczesnej gospodarce opartej na wiedzy wysoko wykwalifikowani i wykształceni młodzi ludzie stanowią najcenniejszą część zasobów siły roboczej. Wśród nich znajdują się przyszli badacze i prekursorzy nowych technologii czy innowacji biznesowych, których działania ma-

¹ Zob.: P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005; B. Kłós, *Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE*, „Infos” 2006, nr 2; L. Kolarska-Bobińska, *Emigrować i wracać: migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, ISP, Warszawa 2007; B. Perepeczko, *Swoistość zagranicznych migracji zarobkowych mieszkańców wsi*, „Wieś i Rolnictwo” 2008, nr 2 (139), s. 72–85; K. Iglicka, *Kontrasty migracyjne Polski, wymiar transatlantyczny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008; I. Kukulak-Dolata, *Determinanty migracji zagranicznych mieszkańców regionu podlaskiego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 39 (1), Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 196–203.

ją kluczowe znaczenie dla przyszłego rozwoju gospodarczego kraju. Z tego powodu wśród wielu kwestii związanych z fenomenem emigracji szczególnie istotny wydaje się odpływ kapitału ludzkiego ucieleśnionego w ludziach młodych, zwłaszcza ludzi młodych, absolwentów szkół wyższych, m.in. ze względu na jego wpływ na podaż na rodzimym rynku pracy, ciężar fiskalny (koszty publiczne) czy tzw. drenaż mózgow (brain drain) i marnotrawstwo mózgow (brain waste) oraz związane z nimi koszty prywatne i społeczne.

Fakty dowodzą, że w większości państw osoby z wyższym wykształceniem tworzą relatywnie najliczniejszą grupę emigracyjną. Zjawisko drenażu mózgow dotyka zwłaszcza kraje słabo rozwinięte, ale występuje również w państwach bogatych, które w wyniku emigracji tracą ok. 10% zasobu wysoko wykwalifikowanej siły roboczej. Przykładowo w Austrii, Holandii i Danii odsetek osób z wyższym wykształceniem, które wybierają emigrację, wynosi odpowiednio 13%, 10% i 8% i jest wyższy niż w grupie średnio i nisko wykształconych².

Celem artykułu jest również ukazanie problemów emigracji zagranicznej z punktu widzenia młodzieży akademickiej przez przedstawienie jej opinii na temat emigracji, ich osobistych doświadczeń oraz deklarowanej skłonności do wyjazdu za granicę po ukończeniu studiów.

W części teoretycznej odwołano się do krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu. Źródło danych do analizy empirycznej stanowiły przede wszystkim wywiady kwestionariuszowe przeprowadzone wśród studentów uczelni warszawskich w latach 2008–2009 w ramach badań realizowanych w Katedrze Ekonomii i Polityki Gospodarczej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (KEiPG SGGW). Ponadto wykorzystano dane wtórne: statystykę powszechną (GUS, Eurostat) oraz badania obce (UKiE, Krajewski-Siuda i in.).

2. Teoretyczne podstawy zjawiska emigracji wysoko wykształconej młodzieży

Z przeglądu literatury na temat migracji wynika, że z ekonomicznych przyczyn międzynarodowego przepływu ludności najważniejszymi są: luka w poziomie stawek płac między krajami³, nierównowaga (bezrobocie) na rodzimym rynku pracy⁴,

² F. Docquier, A. Marfouk, *International migration by educational attainment (1990–2000)*, w: *International migration, remittances and development*, red. C. Ozden, M. Schiff, Palgrave Macmillan, New York 2006; W.J. Carrington, E. Detragiache, *How extensive is the brain drain?*, „Finance and Development” 1999, June, s. 46–49.

³ D. Card, *Immigrant inflows, native outflows, and the local labor market impacts of higher immigration*, „Journal of Labor Economics” 2008, no. 19, s. 22–64; G.J. Borjas, *The labor demand curve is downward sloping: Reexamining the impact of immigration on the labor market*, „Quarterly Journal of Economics” 2003, no. 118, s. 1135–1174.

nierównomierny rozkład dochodów ludności⁵ oraz ubóstwo⁶ we własnym kraju, a ponadto różnice w obciążeniach podatkowych między krajami⁷. Na odpływ ludności z kraju wysyłającego wpływa zarówno wewnętrzna sytuacja społeczno-ekonomiczna (czynniki wypychające), jak też warunki w kraju docelowym (czynniki przyciągające)⁸. Do wypychających pobudek społecznych migracji należą: dyskryminacja, łamanie praw człowieka (np. pracowniczych) oraz niedostateczny poziom opieki społecznej. Imigrantów zachęca natomiast łagodna polityka imigracyjna, życzliwość, otwartość kulturowa i religijna wobec cudzoziemców, a przede wszystkim dobrodziejstwa państwa dobrobytu⁹.

Emigracja ludzi wysoko wykształconych ma dwa oblicza. Odpływ kapitału ludzkiego stwarza podstawy do wielu obaw. To zagrożenie drenażem mózgów może skłonić ustawodawców i rząd do zmiany polityki gospodarczej na korzyść wysoko wykwalifikowanych osób np. do obniżenia efektywnej stawki podatkowej dla wysoko zarabiających. Jednakże wynikająca z tego erozja dochodów budżetowych ograniczy redystrybucję na rzecz gorzej wykształconych i mniej mobilnych, co w konsekwencji pogłębi nierówności społeczne. Ponadto zaostrenie ograniczeń budżetowego zmniejszy zdolność rządu do publicznego finansowania akumulacji kapitału ludzkiego. Edukacja na poziomie wyższym we wszystkich krajach członkowskich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organization for Economic Co-operation and Development*, OECD) jest w znacznym stopniu finansowana ze środków publicznych, których udział poza Japonią i USA przekracza 50%, dochodząc w wielu krajach europejskich nawet do 90%. W okresie rosnącej mobilności wysoko wykwalifikowanej pracy problemem dla kraju wysyłającego staje się to, że część osób, które zdobyły wykształcenie w krajowych uczelniach publicznych, nie poniesie kosztów swojej edukacji w postaci podatków dochodowych, jeśli po ukończeniu studiów opuści kraj w celu zarobkowania poza jego granicami. Międzynarodowa konkurencja na rynku kapitału ludzkiego może spowodować nie

⁴ O.J. Blanchard, L.F. Katz, R.E. Hall, B. Eichengreen, *Regional evolutions*, „Brookings Papers on Economic Activity” 1992, no. 1, s. 1–75.

⁵ T. Liebig, A. Sousa-Poza, *Migration, self-selection and income inequality: An international analysis*, „Kyklos” 2004, no. 57, s. 125–146.

⁶ O. Stark, M. Micevska, J. Mycielski, *Relative poverty as a determinant of migration: Evidence from Poland*, „Economic Letters” 2009, no. 103 (3), s. 119–122.

⁷ J.D. Wilson, *Optimal income taxation and international personal mobility*, „American Economic Review, Papers and Proceedings” 1992, no. 82, s. 191–196; H. Cremer, V. Fourgeaud, M. Leite Monteiro, M. Marchand, P. Pestieau, *Mobility and redistribution: A survey*, „Public Finance/Finances Publiques” 1996, no. 51, s. 325–352.

⁸ Procesy wypychająco-przyciągające (*push-pull*) rządzące migracją opisał po raz pierwszy angielski geograf E. Ravenstein, uznawany za najwcześniejszego teoretyka migracji.

⁹ G.J. Borjas, *Immigration and welfare magnets*, „Journal of Labor Economics” 1999, no. 17, s. 607–637.

tylko erozję krajowych dochodów podatkowych¹⁰, ale również stać się bodźcem do niedoinwestowania publicznej edukacji¹¹.

Druga strona medalu jest pozytywna. Możliwość swobodnego wyboru miejsca (kraju) alokacji podaży pracy przez osoby z wyższym wykształceniem powinna wzmacniać bodźce do inwestowania w kapitał ludzki, w oczekiwaniu na wysoką stopę zwrotu z wykształcenia, co w rezultacie może przynieść korzyści całemu społeczeństwu¹². Oprócz tego, tymczasowi emigranci powrócą do kraju z bagażem dodatkowych kwalifikacji i doświadczeń, lepszą znajomością języka obcego oraz kontaktami zawodowymi. Kluczowe dla gospodarki narodowej są również oszczędności zgromadzone przez emigrantów za granicą, które po przetransferowaniu do kraju pochodzenia mogą przekształcić się w inwestycje generujące rozwój gospodarczy, w tym w inwestycje we własną działalność gospodarczą¹³.

Doświadczenie z pobytu za granicą może również oddziaływać na wizerunek instytucji ojczystych w wyniku rosnących wymagań reemigrantów wobec krajowych polityków, zwłaszcza w zakresie rozliczania i transparentności ich działań¹⁴.

Ważnym i stosunkowo nowym zjawiskiem związanym z międzynarodową, a nawet globalną mobilnością młodych wykształconych ludzi jest pogłębianie się i utrwalanie nadwyżek na rynku określonym mianem „rynek mózgów”. Przykładowo z badań P. Browna i H. Laudera¹⁵ wynika, że w skali globalnej liczba absolwentów uniwersytetów jest wyższa niż popyt na ich pracę. Rezultatem inflacji edukacyjnej, czy też rynku nabywcy, jest spadek płac wysoko wykwalifikowanych osób lub zajmowanie przez nich stanowisk pracy poniżej ich wykształcenia, oznaczające marnowanie potencjału i kwalifikacji osób migrujących nazywane w literaturze określeniem *brain waste*¹⁶.

¹⁰ P. Poutvaara, *Education, mobility of labour and tax competition*, „International Tax and Public Finance 2000, no. 7, s. 699–719.

¹¹ M. Justman, J.-F. Thisse, *Implications of the mobility of skilled labor for local public funding of higher education*, „Economics Letters” 1997, no. 55, s. 409–412.

¹² Szerzej o pozytywnych obliczach emigracji osób wysoko wykwalifikowanych: M. Beine, F. Docquier, H. Rapoport, *Brain drain and economic growth: Theory and evidence*, „Journal of Development Economics” 2001, no. 64, s. 275–289; J.-P. Vidal, *The effect of emigration on human capital formation*, „Journal of Population Economics” 1998, no. 11, s. 589–600.

¹³ Zob.: Ch. Dustmann, O. Kirchkamp, *The optimal migration duration and activity choice after re-migration*, „Journal of Development Economics” 2002, no. 67 (2), s. 351–372; R.P.C. Brown, *Migrants’ remittances, savings, and investment in the South Pacific*, „International Labour Review” 1994, no. 133 (3), s. 347–367.

¹⁴ Zob.: C. Batista, P. Vicente, *Do migrants improve governance at home? Evidence from a voting experiment*, IZA Discussion Papers, 2010, no. 4688.

¹⁵ P. Brown, H. Lauder, *Globalization, knowledge and the myth of the magnet economy*, „Globalisation, Societies and Education” 2006, no. 4 (1), s. 25–57.

¹⁶ Zob.: A. Mattoo, I.C. Neagu, Ç. Özden, *Brain waste? Educated immigrants in the U.S. labor market*, Policy Research Working Paper, no. 3581, World Bank, Washington D.C. 2005.

3. Wyniki badań empirycznych i dyskusja

3.1. Metodologia badań i charakterystyka prób badawczych

W analizie empirycznej wykorzystano dane z dwóch niezależnych badań własnych, które przeprowadziła Autorka oraz magistranci KEiPG techniką osobistego (bezpośredniego) wywiadu kwestionariuszowego. Pierwsze badanie (A) odbyło się w okresie od kwietnia do sierpnia 2008 r., drugie zaś (B) w listopadzie 2009 r. Respondentami w obu byli studenci uczelni warszawskich: A – Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Szkoły Głównej Handlowej, Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Medycznego; B – Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Dobór próby studentów miał charakter warstwowo-przypadkowy (warstwami były uczelnie i wydziały), co nie daje możliwości uznawania opinii badanych za reprezentatywne ani dla ogółu studentów w danej uczelni, ani tym bardziej w Polsce.

Łącznie przebadano 210 jednostek (A: 110; B: 100), ale ze względu na nieprawidłowe bądź niekompletne wypełnienie odrzucono odpowiednio 6 i 10 kwestionariuszy. W konsekwencji do dalszej oceny i wnioskowania zakwalifikowano łącznie 204 zweryfikowane ankiety. W próbie A uczestniczyły osoby na ostatnim roku studiów magisterskich (lub ekwiwalentnych), dlatego przeważały w niej jednostki w wieku 24–25 lat. W próbie B dla kontrastu większość stanowili studenci początkowych lat (I i II rok), w grupie wiekowej 19–21 lat (tabela 1).

Tabela 1. Charakterystyka badanych studentów

Cechy respondentów		Odsetek badanych	
		próba A (n = 104)	próba B (n = 90)
Płeć	kobiety	52	59
	mężczyźni	48	41
Wiek	19–21	0	95
	22–23	20	5
	24–25	80	0
Miejsce stałego zamieszkania	miasto	96	69
	wieś	4	31
Kierunki studiów	ekonomiczne	30	76
	techniczne	21	0
	medyczne	20	0
	humanistyczne	15	0
	pedagogiczne	8	0
	inne	6	24
Zarobkowy wyjazd za granicę	tak	77	18
	nie	23	82

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na miejsce pochodzenia w obu próbach dominowali studenci z miast, ale ich udział w próbie B był zdecydowanie mniejszy niż w próbie A, co wynika m.in. z charakteru SGGW.

Najliczniej reprezentowani byli studenci kierunków ekonomicznych. Jeśli chodzi o doświadczenia związane z wyjazdami zarobkowymi w czasie studiów okazało się, że miało je za sobą aż 77% respondentów z próby A, ale tylko 18% z próby B¹⁷. Wśród tych ostatnich zaledwie co piąty badany mieszkał na stałe na wsi. Innymi słowy, studenci pochodzący ze wsi rzadziej decydowali się na wyjazdy zarobkowe (14%) niż ich rówieśnicy z miast (23%). W obu próbach kobiety wykazywały mniejsze zainteresowanie wyjazdami (ok. 80%) niż mężczyźni (ok. 90%).

3.2. Dotychczasowe doświadczenia migracyjne studentów

Zdecydowanie najliczniejsza grupa badanych (w obu próbach ok. 70%), wyjaśniając przyczyny swojego wyjazdu za granicę, wymieniła dążenie do poprawy sytuacji finansowej w wyniku uzyskania tam zatrudnienia. Koresponduje to z danymi BAEL oraz Ośrodka Badań nad Migracjami, wg których głównym motywem zagranicznych wyjazdów rodaków jest chęć zarobkowania lub znalezienia pracy, której nie udało się zdobyć w Polsce¹⁸.

Studenci deklarujący, że wyjeżdżali za granicę do pracy najczęściej wskazywali jako kraje docelowe Wielką Brytanię (A: 26%; B: 30%), Niemcy (A: 21%; B: 20%) oraz Irlandię (A: 15%; B: 13%), a zatem te, do których Polacy najliczniej emigrują po 2004 r. Są to jednocześnie państwa, w których wg danych Eurostatu Polacy zdecydowanie wyprzedzają obywateli innych państw UE-27 pod względem napływu ludności w wieku produkcyjnym, stanowiąc np. w Wielkiej Brytanii i Irlandii prawie 50%, a w przypadku Niemiec – ok. 1/3 ogółu tego napływu.

Wyniki uzyskane w badaniu A dają podstawy do wnioskowania, że kierunek wyjazdu był uzależniony od znajomości języków obcych. Aż 95% studentów przebywających w krajach anglojęzycznych zadeklarowało znajomość tego języka na poziomie co najmniej podstawowym. Drugi w kolejności język niemiecki znało 77% wyjeżdżających do krajów niemieckojęzycznych, natomiast francuski (trzeci) odpowiednio 40% studentów pracujących w krajach francuskojęzycznych.

W grupie respondentów, którzy w czasie przeprowadzania badania kończyli studia (próba A) i pracowali wcześniej za granicą, większość (70%) była tam zatrudniona na stanowiskach niezwiązanych z kierunkiem ich studiów oraz wymaga-

¹⁷ Jedną z przyczyn tak znacznej różnicy na niekorzyść studentów z próby B były praktyki zawodowe, stanowiące integralną częścią programów studiów, realizowane podczas wakacji po I roku, a badani najczęściej opuszczali kraj właśnie w okresie czerwiec–wrzesień.

¹⁸ P. Ciacek, *Druga fala Wielkiej Emigracji. Raport z badań ilościowych*, w: *Emigrować i wracać. Migracja zarobkowa Polaków a polityka państwa*, red. L. Kolarska-Bobińska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.

jących niższych kwalifikacji niż te, które posiadali. Świadczyli pracę głównie w hotelarstwie, gastronomii, budownictwie, usługach opieki nad dziećmi oraz przy zbiorze owoców. Warunki pracy za granicą najczęściej oceniali jako lepsze niż w Polsce (55% wskazań) lub podobne do oferowanych przez krajowych pracodawców (35% wskazań). Chwalili głównie takie aspekty zatrudnienia, jak: organizacja pracy, stosunki z przełożonymi i współpracownikami oraz elastyczny czas pracy.

3.3. Opinie studentów na temat przyczyn i skutków emigracji zagranicznych

W opinii naszych respondentów najważniejszym czynnikiem sprzyjającym procesowi migracji zewnętrznych jest swoboda przepływu siły roboczej. Do głównych ekonomicznych bodźców wypychających zaliczyli oni niskie zarobki (A: 52%; B: 62% wskazań) oraz brak możliwości znalezienia odpowiedniej pracy w kraju (A: 25%; B: 31%). Dysproporcje płacowe pomiędzy krajem i zagranicą są ważniejsze dla mężczyzn niż kobiet oraz studentów ze wsi niż z miast. Zdaniem 54% studentów z próby A i 44% z próby B poprawa warunków płacowych na rodzimym rynku pracy ograniczyłaby wyjazdy zarobkowe młodych Polaków za granicę. Istotnym motywem wyjazdów jest też rozwój zawodowy i zdobycie nowych doświadczeń (A: 10%; B: 16%).

Ponadto sprawdzila się w pewnym stopniu teoria sieci migracyjnych, mówiąca, że największy wpływ na decyzje o migracji mają związki interpersonalne pomiędzy byłymi a przyszłymi emigrantami. W obu próbach ok. 7% respondentów wskazało posiadanie rodziny w kraju docelowym jako motyw wyjazdów. W próbie A 83% studentów deklarowało, że w gronie ich najbliższej rodziny lub znajomych są osoby, które pracowały za granicą.

Wśród czynników ograniczających wyjazdy zagraniczne za kluczowe uznano bariery językowe (A: 30%; B: 42%) oraz sytuację rodzinną i stan zdrowia (A: 29%; B: 21%). Natomiast bariery geograficzne okazały się mało istotne dla respondentów.

Ankietowani studenci mają na ogół świadomość negatywnych skutków wyjazdów zagranicznych (zwłaszcza tych na pobyt długi lub stały), wśród których wymieniają: spadek liczby fachowców i osób wykształconych w kraju, rozbijanie rodzin i rozłąkę z najbliższymi, niekorzystne zmiany w strukturze demograficznej Polski, a także straty finansowe ponoszone przez państwo oraz problem drenażu mózgow.

3.4. Przyszłe zamiary migracyjne badanych studentów

Wśród respondentów kończących studia (próba A) aż 72% (70% kobiet i 74% mężczyzn) wyraziło zamiar opuszczenia Polski w najbliższym czasie. Dla porównania przytoczmy wyniki sondażu przeprowadzonego w 2007 r. przez Wojewódzki

Urząd Pracy w Poznaniu wśród 810 studentów ostatniego roku studiów magisterskich wszystkich szkół wyższych w regionie – 1/3 jego uczestników chciała po studiach wyjechać do pracy za granicę¹⁹.

W naszej grupie najwyższą gotowość wyjazdu deklarowali studenci kierunku lekarskiego (40%). Natomiast wg badań zrealizowanych w 2005 r. na próbie 367 studentów Śląskiego Uniwersytetu Medycznego 85% przyszłych lekarzy i stomatologów zapowiadało wyjazd z kraju²⁰.

Niepokojące jest to, że co siódmy przez nas badany deklarował chęć opuszczenia kraju na stałe, a tylko połowa z nich, że na pewno wróci do Polski. Swoją przyszłość zawodową i rodzinną chcą na trwałe związać z zagranicą głównie studenci medycyny, co można tłumaczyć większymi indywidualnymi kosztami emigracji zarobkowej (np. związanymi z perfekcyjnym opanowaniem języka obcego czy nostryfikacją dyplomu) oraz stosunkowo dużą różnicą między wynagrodzeniami lekarzy w Polsce a ich kolegów w krajach docelowych. Odpływ kadry lekarzy z kraju jest doskonałym przykładem drenażu, ale nie marnotrawienia mózgow.

Planujący wyjazd zagraniczny na ogół najchętniej chcieliby pracować w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech i Stanach Zjednoczonych. Jeśli chodzi o preferencje dotyczące kraju docelowego w zależności od kierunku studiów, to były one wyraźnie widoczne wyłącznie w przypadku studentów medycyny (Stany Zjednoczone) oraz budownictwa (Niemcy).

Respondenci z próby A nie ukrywali, że są gotowi podjąć pracę w szarej strefie gospodarek państw ich przyszłego przeznaczenia (70% wskazań). Wyróżniali się tu studenci kierunków technicznych (budownictwa), którzy w zdecydowanej większości (90%) zaryzykowałiby pracę „na czarno” przy odpowiednio wysokim wynagrodzeniu. Opinie te synchronizują z dominującym w tej grupie krajem zamierzonej migracji, czyli Niemcami, w których nielegalne zatrudnienie obywateli nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej występuje głównie w sektorach budowlanym i rolno-spożywczym oraz w hotelarstwie i gastronomii²¹. Natomiast o ile wśród studentów kierunków lekarskich zaledwie 40% podzielało ten zamiar, o tyle wśród studentów kierunków ekonomicznych 55% respondent wybrało tę opcję.

Mediana oczekiwanych minimalnych zarobków, która skłoniłaby uczestników próby A do pracy za granicą wynosiła równowartość 5,5 tys. zł.

¹⁹ M. Bielicka, *Poznańscy studenci chcą zarabiać za granicą*, „Gazeta Wyborcza Poznań”, 30.09.2007.

²⁰ K. Krajewski-Siuda, P. Romaniuk, B. Madaj, J. Forbes, L. Hubicki, *Brain drain threat – Polish students are not satisfied with labor market options for health professionals in Poland*, „Journal of Public Health” 2008, no. 16, s. 347–351.

²¹ Zob.: Ch. Junkert, A. Kreienbrink, *Irregular employment of migrant workers in Germany – legal situation and approaches to tackling the phenomenon*, w: *Addressing the irregular employment of immigrants in the European Union: Between sanctions and rights*, red. M. Kupiszewski, H. Mattila, International Organization for Migration, Budapest 2008, s. 13–74.

Najpopularniejszym sposobem poszukiwania zagranicznych ofert pracy był Internet (45%), nieformalne kanały informacji, jak np. rodzina i znajomi (20%) oraz agencje pośredniczące, np. *Work and Travel* (12%). Niestety, studenci nie liczą pod tym względem na polskie urzędy pracy, gdyż wskazane zostały one przez niespełna 4% respondentów, czyli taki sam odsetek, jak w przypadku osób zamierzających poszukiwać miejsc pracy dopiero w kraju docelowym. Zaskakująco małym uznaniem cieszyła się wśród ankietowanych sieć publicznych służb zatrudnienia i ich partnerów na unijnym rynku pracy EURES (7% wskazań).

Studenci z próby B nie mieli w trakcie badań tak wyraźnie sprecyzowanych planów jak ich starsi koledzy. Jednakże ci, którzy zdecydują się ewentualnie na wyjazd za granicę po ukończeniu studiów, zamierzają kierować się przede wszystkim wysokością potencjalnego wynagrodzenia za pracę – chcą w nowym kraju dobrze zarabiać. Dla 37% z nich satysfakcjonujące byłoby miesięczne wynagrodzenie o równowartości 3–6 tys. zł netto. Dwie następne co do liczebności grupy liczą na zarobki rzędu 6–10 tys. zł (20%) oraz powyżej 15 tys. zł (20%). Zaledwie 8% respondentów zgodziłoby się na pracę za płacę poniżej 3000 zł netto (dla porównania w 2009 r. przeciętne wynagrodzenie w polskiej gospodarce narodowej wynosiło wg GUS 3103 zł brutto). Warszawscy studenci, podobnie jak ich śląscy i wielkopolscy koledzy, brali pod uwagę możliwość zmiany decyzji dotyczących wyjazdów za granicę, jeśli sytuacja na krajowym rynku pracy poprawi się.

Zamiar zdobycia nowych doświadczeń, podniesienia kwalifikacji oraz nauczania się bądź doskonalenia języka obcego, czyli inwestowanie w kapitał ludzki, stało się podstawowym motywem zamierzonego wyjazdu za granicę dla 8% respondentów z próby A i 20% z próby B. Pomimo zarzucanego młodzieży słabego zaangażowania w sprawy polityczno-instytucjonalne kraju, część ankietowanych (A: 8%; B: 6%) zapewniła, że do emigracji może ich skłonić brak stabilności politycznej i instytucjonalnej, korupcja, biurokracja, niesprawne i nieskuteczne prawo itp.

4. Podsumowanie

Ludzie młodzi, zwłaszcza absolwenci uczelni wyższych, są dla gospodarki i społeczeństwa jedną z najcenniejszych grup demograficznych. Jednak ze względu na dobrą znajomość języków obcych oraz brak zobowiązań rodzinnych zasilają oni w coraz większym stopniu populację emigrantów z Polski.

Badania własne wskazują, że deklarowana skłonność studentów do zarobkowego wyjazdu za granicę jest bardzo wysoka i uzasadniona głównie aspektem ekonomicznym. Kluczowym stymulatorem okazały się, podobnie jak w wielu wcześniejszych badaniach, warunki na rodzimym rynku pracy, tj. zbyt niskie wobec oczekiwań płace oraz brak potencjalnego popytu na pracę odpowiadającą kwalifikacjom absolwentów uczelni. Preferencje studentów co do kierunków wyjazdów

wydają się pozostawać niezmiennie od lat – najchętniej wskazywana jest Wielka Brytania, Irlandia i Niemcy.

W świetle deklarowanej przez część studentów gotowości pozostania na stałe za granicą należałoby poświęcić większą uwagę w polityce państwa na dopasowaniu struktury kształcenia akademickiego do rzeczywistego zapotrzebowania gospodarki narodowej. Widoczne jest już nasycenie polskiego rynku pracy absolwentami kierunków ekonomicznych. Z reguły przewaga podaży pracy nad jej popytem wcześniej czy później powoduje spadek płac, a w konsekwencji coraz mniejszy zwrot z inwestycji w kapitał ludzki w kraju, co skłania młodych i wykształconych ludzi do emigracji.

Literatura

1. Batista C., Vicente P., *Do migrants improve governance at home? Evidence from a voting experiment*, IZA Discussion Papers, 2010, no. 4688.
2. Beine M., Docquier F., Rapoport H., *Brain drain and economic growth: Theory and evidence*, „Journal of Development Economics” 2001, no. 64.
3. Bielicka M., *Poznańscy studenci chcą zarabiać za granicą*, „Gazeta Wyborcza Poznań”, 30.09.2007.
4. Blanchard O.J., Katz L.F., Hall R.E., Eichengreen B., *Regional evolutions*, „Brookings Papers on Economic Activity” 1992, no. 1.
5. Borjas G.J., *Immigration and welfare magnets*, „Journal of Labor Economics” 1999, no. 17.
6. Borjas G.J., *The labor demand curve is downward sloping: Reexamining the impact of immigration on the labor market*, „Quarterly Journal of Economics” 2003, no. 118.
7. Brown P., Lauder H., *Globalization, knowledge and the myth of the magnet economy*, „Globalisation, Societies and Education” 2006, no. 4 (1).
8. Brown R.P.C., *Migrants' remittances, savings, and investment in the South Pacific*, „International Labour Review” 1994, no. 133 (3).
9. Card D., *Immigrant inflows, native outflows, and the local labor market impacts of higher immigration*, „Journal of Labor Economics” 2008, no. 19.
10. Carrington W.J., Detragiache E., *How extensive is the brain drain?*, „Finance and Development” 1999, June.
11. Ciacek P., *Druga fala Wielkiej Emigracji. Raport z badań ilościowych*, w: *Emigrować i wracać. Migracja zarobkowa Polaków a polityka państwa*, red. L. Kolarska-Bobińska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
12. Cremer H., Fourgeaud V., Leite Monteiro M., Marchand M., Pestieau P., *Mobility and redistribution: A survey*, „Public Finance/Finances Publiques” 1996, no. 51.
13. Docquier F., Marfouk A., *International migration by educational attainment (1990–2000)*, w: *International migration, remittances and development*, red. C. Ozden, M. Schiff, Palgrave Macmillan, New York 2006.
14. Dustmann Ch., Kirchkamp O., *The optimal migration duration and activity choice after re-migration*, „Journal of Development Economics” 2002, no. 67 (2).
15. Iglicka K., *Kontrasty migracyjne Polski, wymiar transatlantycki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

16. Junkert Ch., Kreienbrink A., *Irregular employment of migrant workers in Germany – Legal situation and approaches to tackling the phenomenon*, w: *Addressing the irregular employment of immigrants in the European Union: Between sanctions and rights*, red. M. Kupiszewski, H. Mattila, International Organization for Migration, Budapest 2008.
17. Justman M., Thisse J.-F., *Implications of the mobility of skilled labor for local public funding of higher education*, „Economics Letters” 1997, no. 55.
18. Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
19. Kłos B., *Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE*, „Infos” 2006, nr 2.
20. Kolarska-Bobińska L., *Emigrować i wracać: migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
21. Krajewski-Siuda K., Romaniuk P., Madaj B., Forbes J., Hubicki L., *Brain drain threat – Polish students are not satisfied with labor market options for health professionals in Poland*, „Journal of Public Health” 2008, no. 16.
22. Kukulak-Dolata I., *Determinanty migracji zagranicznych mieszkańców regionu podlaskiego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 39 (1), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009.
23. Liebig T., Sousa-Poza A., *Migration, self-selection and income inequality: An international analysis*, „Kyklos” 2004, no. 57.
24. Mattoo A., Neagu I.C., Özden Ç., *Brain waste? Educated immigrants in the U.S. labor market*, Policy Research Working Paper, no. 3581, World Bank, Washington D.C. 2005.
25. Perepeczko B., *Swoistość zagranicznych migracji zarobkowych mieszkańców wsi*, „Wieś i Rolnictwo” 2008, nr 2 (139).
26. Poutvaara P., *Education, mobility of labour and tax competition*, „International Tax and Public Finance” 2000, no. 7.
27. Stark O., Micevska M., Mycielski J., *Relative poverty as a determinant of migration: Evidence from Poland*, „Economic Letters” 2009, no. 103 (3).
28. Vidal J.-P., *The effect of emigration on human capital formation*, „Journal of Population Economics” 1998, no. 11.
29. Wilson J.D., *Optimal income taxation and international personal mobility*, „American Economic Review, Papers and Proceedings” 1992, no. 82.

UNIVERSITY STUDENTS' ATTITUDES AND WILLINGNESS TOWARDS FOREIGN EMIGRATIONS

Summary: The aim of this research was to investigate the plans and reasons to move abroad expressed by students of the largest public universities in Warsaw. It is particularly important in the context of harmful effects of the highly skilled youth migration for national economy, such as brain drain and waste. A total of 210 students of the first and final years were examined using our own questionnaire. The research shows that 70% of the final grade students declared they were considering going abroad, mostly to English speaking EU countries and mainly for job. Amongst the most frequently indicated reasons for potential migration abroad there were economic factors such as cross country wage differences and labour surplus in the home country. Lack of knowledge of foreign languages was given as the main obstacle to leave Poland.